

ROZWAŻANIA O JĘZYKU NAUKOWYM I RELIGIJNYM

Wiesław M. Macek

Wydział Matematyczno-Przyrodniczy,
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie,
Dewajtis 5, 01-815 Warszawa;
Centrum Badań Kosmicznych, Polska Akademia Nauk,
Bartycka 18 A, 00-716 Warszawa
e-mail: macek@cbk.waw.pl, macek@uksw.edu.pl
<http://www.cbk.waw.pl/~macek>

Swoistość człowieka? – Język, *Jachranka*, 23–25.06.2008

Streszczenie

Zarówno poznanie naukowe jak i teologiczne czy filozoficzne są swoiste dla człowieka i zależą od języka. Konflikt między nauką i wiarą powstaje zazwyczaj na poziomie języka. Podczas gdy poznanie teologiczne wyrażane często w języku filozoficznym nawiązuje do języka potocznego, najwłaściwszym językiem nauk przyrodniczych jest matematyka. Język nauk matematyczno - przyrodniczych stara się więc uchwycić wzajemne uwarunkowania zjawisk w postaci związków matematycznych, umożliwiając rozumienie świata w kategoriach przyczyn i skutków. Natomiast język teologii dąży, przede wszystkim, do uchwycenia przez symbol Rzeczywistości wykraczającej poza świat fizyczny. Tym niemniej, podobnie jak w języku religijnym, wypowiedzi w języku naukowym mają poniekąd charakter symboliczny, co jednak nie przekreśla prawdziwości wyrażanych przez nie treści poznawczych, a zwłaszcza adekwatności używanych pojęć do opisywanych rzeczy.

Nawiązując do teologii nauki według Michała Hellera, chciałbym rozważyć zagadnienie na czym polega konflikt tych języków: jaka jest istotna różnica między językiem naukowym a językiem religijnym, a także jakie są podstawowe ograniczenia zakresu ich stosowalności do rozumienia rzeczywistości? Tym niemniej, moim zdaniem, należy się zastanowić, czy nauki ścisłe mogą pomóc filozofom i teologom w poszukiwaniu języka adekwatnego do opisu rzeczywistości transcendentnej? W końcu, można też zapytać czy jest jakaś nadzieja na symbiozę tych rodzajów poznania w ich dążeniu do Prawdy, mimo że pochodzą one ze źródeł metodologicznie odmiennych?

Plan prezentacji

1. Wstęp
2. Język i symbole
3. Myślenie o języku
 - Kartezjusz
 - Wittgenstein
 - Popper
4. Przesłanie racjonalności Michała Hellera
 - Myślenie
 - Kryteria racjonalności
 - Moralność myślenia
5. Prawda
6. Język i prawda
7. Podsumowanie

Nomen est lumen.

Definicja

Język — ukształtowany system budowania wypowiedzi, używany w procesie komunikacji interpersonalnej.

Wstęp

Język, myślenie i Prawda

Zarówno poznanie naukowe jak i teologiczne czy filozoficzne są swoiste dla człowieka (*Homo loquens*) i zależą od języka.

Język jest wyrazem myśli: determinizm językowy?

Paradoksalnie, wszystko, co istnieje w świecie, z wyjątkiem ludzkich myśli, musi podlegać prawom logiki (Heller, 1993).

Zagadnienie Prawdy

Niemożność zdobycia pewności jest "metafizycznym horrorem".
Czy istnieje ucieczka od tego horroru?

Język i symbole

- Poznanie zależy od języka
- Cechy języka potocznego: plastyczność (gry językowe)
- Cechy języka teologii i filozofii (struktura głęboka)
- Cechy języka naukowego (matematyka: znaki formalne)
- Zakres stosowalności
- Symboliczność języka teologii
- Symboliczność języka nauki

Poglądy filozoficzne o myśleniu i języku

- Wątpienie metodyczne Kartezjusza (1596–1650)

Cogito ergo sum:

Teoria poznania (wiedza subiektywna), wnioskowanie, ontologia

- Gry językowe, Ludwig Wittgenstein (1889–1951)
- Krytyczny racjonalizm Karla Poppera (1902–1994)

Język intersubiektywnie sensowny
(interdyscyplinarny 'trzeci' świat informacji
zdobytych przez całą ludzkość)

Twórczość Hellera jest przesłaniem racjonalności:

- Michał Heller, *Moralność myślenia*, (Biblos, Tarnów, 1993).
- Michał Heller, *Czy fizyka jest nauką humaistyczną?*, (Biblos, Tarnów, 1998).
- Michał Heller, *Sens życia i sens Wszechświata: Studia z teologii współczesnej*, (Biblos, Tarnów, 2002).
- Wiesław M. Macek, On Being and Non-being in Science, Philosophy, and Theology, w: *Interpretazioni del reale: Teologia, filosofia e scienze in dialogo*, red. P. Coda, R. Presilla, (Quaderni Sefir, 1, Pontificia Università Lateranense, Rome, 2000), s. 119–132.
- Wiesław M. Macek, *Teologia nauki według Michała Hellera*, praca magisterska, Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie, Sekcja św. Andrzeja Boboli, Bobolanum, 2005.

Reguły myślenia według Michała Hellera

1. Dążność do ścisłości i informatywności w formułowaniu sądów i wypowiedzi w granicach języka;
2. Otwartość na dyskusję z innymi;
3. Samokrytycyzm;
4. Krytyczne rozpatrywanie innych możliwości;
5. Wewnętrzna spójność poglądów;
6. Poczucie konsekwencji;
7. Świadomość ograniczeń językowych i innych uwarunkowań własnych poglądów.

Moralność myślenia

Duchowa ewolucja człowieka zależy też od niego samego.

Tak jak Popper, Heller uważa, iż decyzja kierowania się racjonalnością w życiu człowieka jest wyborem. A ponieważ racjonalność jest wartością, jest to wybór moralny. Racjonalność jest zatem moralnością myślenia.

Cóż to jest prawda? (J 18, 38)

Prawda

- Definicja klasyczna
Adequatio rei ad intellectum
- Podejście pragmatyczne
(pozytywizm)
- Prawda w nauce
 - Prawda samouzgodnienia (matematyka)
 - Zgodność z doświadczeniem (nauki przyrodnicze)
- Obiektywizm i (inter)subiektywizm
(Przedmiot — podmiot i 'trzeci' świat Poppera)

Język i Prawda

- Zadanie nauk matematyczno-przyrodniczych:
Uchwycić wzajemne uwarunkowania zjawisk w postaci związków matematycznych, umożliwiając rozumienie świata w kategorii przyczyn i skutków
- Przykłady (mechanika kwantowa i kosmologia)
- Logika klasyczna i logiki parakonsystentne
- Pytania w teologii:
Co w ludzkim języku można powiedzieć o transcendencji Boga?

- Analogiczne pytania w nauce i teologii:
 - Istnienie Boga a istnienie świata
 - Pojęcie konieczności i przypadku (Pierwszej Przyczyny) a przyczynowość i prawdopodobieństwo w nauce
 - Koncepcja stworzenia świata a doktryna o bezczasowości Boga
 - Koncepcja Opatrzności a prawa przyrody

Podsumowanie

- Swoistość człowieka polega na możliwości używania języka (*homo loquens*).
- Poznanie filozoficzno - teologiczne nawiązuje do języka potocznego. Językiem nauk przyrodniczych jest matematyka. Konflikt między nauką i wiarą powstaje zazwyczaj na poziomie języka.
- Język nauk matematyczno - przyrodniczych stara się uchwycić wzajemne uwarunkowania zjawisk w postaci związków matematycznych, umożliwiając rozumienie świata w kategoriach przyczyn i skutków.
- Język teologii dąży do uchwycenia przez symbol Rzeczywistości wykraczającej poza świat fizyczny.

- Wypowiedzi w języku naukowym i religijnym mają poniekąd charakter symboliczny, co jednak nie przekreśla prawdziwości wyrażanych przez nie treści poznawczych, a zwłaszcza adekwatności używanych pojęć do opisywanych rzeczy.
- Nauki ścisłe mogą pomóc filozofom i teologom w poszukiwaniu języka adekwatnego do opisu rzeczywistości transcendentnej?
- Mimo, że oba rodzaje poznania pochodzą ze źródeł metodologicznie odmiennych, jest jakaś nadzieja na symbiozę tych rodzajów poznania w ich dążeniu do Prawdy.

Literatura

- [1] Michał Heller, *Moralność myślenia*, (Biblos, Tarnów, 1993).
- [2] Michał Heller, *Czy fizyka jest nauką humaistyczną?*, (Biblos, Tarnów, 1998).
- [3] Michał Heller, *Sens życia i sens Wszechświata: Studia z teologii współczesnej*, (Biblos, Tarnów, 2002).

[Magisterium Kościoła]

- [4] Encyklika *Fides et Ratio* Ojca Świętego Jana Pawła II, (Wydawnictwo M, Kraków, 1998).

[Prace pomocnicze]

- [5] Wiesław M. Macek, On Being and Non-being in Science, Philosophy, and Theology, w: *Interpretazioni del reale: Teologia, filosofia e scienze in dialogo*, red. P. Coda, R. Presilla, (Quaderni Sefir, 1, Pontificia Università Lateranense, Rome, 2000), s. 119–132.
- [6] Wiesław M. Macek, *Teologia nauki według Michała Hellera*, praca magisterska, Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie, Sekcja św. Andrzeja Boboli, Bobolanum, 2005.

Ἡ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗ

... i zaczęli mówić obcymi językami, tak jak i Duch pozwalał im mówić (*Dz 2, 4*).

... słyszymy ich głoszących w naszych językach wielkie dzieła Boże (*Dz 2, 11*).

Dziękuję za uwagę!

